

Joanna Skibska, Anna Borzęcka, Agnieszka Twaróg-Kanus (2020).
Kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne w percepcji nauczycieli szkół ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych.

Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, ss. 410.

Książka Joanny Skibskiej, Anny Borzęckiej i Agnieszki Twaróg-Kanus *Kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne w percepcji nauczycieli szkół ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych* prezentuje, w jaki sposób pedagodzy pracujący z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych w różnych typach szkół postrzegają posiadanie kompetencji diagnostycznych oraz terapeutycznych, które stają się niezbędne podczas realizacji procesu edukacyjnego, gdzie prymarną rolę odgrywa podmiot, czyli dziecko. W badaniach wskazują, jakie kompetencje – według własnej deklaracji – posiadają nauczyciele.

Publikacja składa się ze wstępu, w którym autorki przedstawiły opracowany temat, jak i pięciu rozdziałów. Pierwsze trzy mają charakter teoretyczny, natomiast dwa następne empiryczny z uwzględnieniem metodologii badawczej, a także uzyskanych wyników badań. Publikację dopełnia zakończenie, po którym autorki prezentują bogatą bibliografię.

W pierwszym rozdziale teoretycznym autorki definiują kategorię pojęciową *kompetencji*, która ma wiele rozmaitych znaczeń. Ukazują przy tym jej najważniejsze właściwości. W dalszej części rozważań pojawia się postać nauczyciela, który pełni wiele funkcji – od przewodnika dziecka po świecie wiedzy i wartości, poprzez inspiratora ożywiającego proces edukacji, aż do refleksyjnego praktyka. Autorki prezentują również model kompetencji profesjonalnych umiejętności, jakie powinien posiadać pedagog, jednakże najważniejszym jego wymiarem staje się kategoria zmiany. Nie tylko warunkuje ona jego otwartość na kreatywny rozwój i podmiotowość ucznia, innowacyjność, ale przede wszystkim radzenie sobie w trudnych sytuacjach, które w szkole wydarzają się nieustannie. Ważnym aspektem stają się również koncepcje kształcenia nauczycieli prezentowane między innymi przez wybitnych pedagogów: Henrykę Kwiatkowską, Wincentego Okonia czy Tadeusza Lewowickiego. Kolejnymi modelami, przedstawianymi przez autorki, są: model nauczyciela XXI wieku oraz uniwersytecka edukacja nauczycie-

li, która wskazuje na dwie ścieżki, czyli „filozofię plecaka” oraz „nowy profesjonalizm”. Nauczyciel ze względu na wykonywany przez siebie zawód, który jest związany z odczuwaniem ogromnej presji oraz odpowiedzialności, potrzebuje wsparcia. Jego brak może przyczynić się do pobieżnego wykonywania obowiązków, poczucia bezsensu czy też nieodczuwania satysfakcji z tego, co robi. W konsekwencji ma to negatywny wpływ nie tylko na niego, ale również na ucznia.

W następnym podrozdziale autorki przedstawiają kompetencje ogólne, jakie posiada człowiek. Na ich podstawie wyróżniają one obszary kompetencji zawodowych nauczyciela, który występuje nie tylko w roli wychowawcy, ale i współczesnego przewodnika po świecie wiedzy oraz wartości dla swoich podopiecznych. Na zakończenie pierwszego rozdziału autorki prezentują kryteria podziału kompetencji i wskazują przy tym na ich różne rodzaje. Wszystkie scharakteryzowane obszary, a także typologie kompetencji nauczyciela stanowią tło dla umiejscowienia kompetencji diagnostycznych oraz terapeutycznych.

W drugim rozdziale teoretycznym autorki definiują kategorię pojęciową *diagnozy*, a także opisują jej funkcje. Nie tylko umożliwia ona współpracę z uczniem, ale stwarza również warunki do jego optymalnego rozwoju. W dalszej części zostają opisane poszczególne etapy procesu diagnostycznego. Uwzględniane są przy tym różne rodzaje modeli diagnostycznych, które są stosowane przez wykwalifikowanych specjalistów. Autorki prezentują także model optymalnego postępowania nauczyciela. Jako autorytet, jest on znaczącą osobą dla dziecka. Często okazywana mu życzliwość czy wsparcie w zmaganiu się z różnymi trudnościami znacząco podnoszą jego poczucie własnej wartości oraz autonomii. Następną kwestią, na jaką autorki zwracają uwagę, jest ukazanie diagnozy pedagogicznej jako wieloetapowego procesu, który rozpoczyna się od gromadzenia danych, a kończy na podjęciu odpowiednich działań terapeutycznych wobec ucznia. Warto wspomnieć również, iż diagnoza nie opiera się wyłącznie na współpracy między różnymi specjalistami ze sfery dotyczącej zdrowia psychicznego i edukacji, ale polega na wzajemnym dialogu, wymianie informacji oraz dzieleniu się zdobytą wcześniej wiedzą.

W drugim podrozdziale publikacji autorki opisują kompetencje, jakie powinien mieć nauczyciel diagnosta. Nie tylko prymarna staje się jego wiedza, ale także jej wykorzystanie w praktyce. Do kolejnych ważnych kompetencji zaliczają one zdolności komunikacyjne, bez których nie istnieje możliwość budowania, jak i podtrzymywania relacji interpersonalnych z innymi osobami. Następną, na jaką autorki również zwracają uwagę, jest kompetencja związana z krytycznym przyglądaniem się samemu sobie. Własna autodiagnoza staje się niezbędna, ponieważ zwiększa ona efektywność pracy współczesnego nauczyciela. Warto również wspomnieć o tym, że do kompetencji diagnostycznych w pedagogice zalicza się wiedzę, umiejętności, wartości, zdolności, osobowość oraz predyspozycje.

Współcześnie nieustanny postęp technologiczny, zmiany społeczno-kulturowe, sprawiają, iż wymagania wobec nauczyciela stają się coraz większe. Jego rola nie sprowadza się wyłącznie do bycia diagnostą. Aktualnie ma być on obserwatorem, recenzentem oceniającym osiągnięcia uczniów, edukatorem nadającym kierunek procesowi uczenia się, organizatorem, pomocnikiem, kierownikiem uczenia się, motywatorem, prezydentem, informatorem, czy też doradcą, który poprzez to przygotowuje dziecko do eksplorowania i przeżywania świata.

W trzecim rozdziale teoretycznym autorki dokonują wyjaśnienia kategorii pojęciowej *terapii*. Ma ona charakter interdyscyplinarny, ponieważ obejmuje działania terapeutyczne w wielu zakresach, czyli medycznym, psychologicznym, pedagogicznym lub socjalnym. Kolejnym istotnym aspektem stają się działania terapeutyczne prowadzone przez odpowiednich specjalistów. Przede wszystkim powinny one prowadzić do zmian rozwojowych w obszarach poznawczym oraz emocjonalnym dziecka. Ze względu na to, iż często dzieci przejawiające rozmaite zaburzenia rozwojowe zmagają się z wieloma problemami, to ich dojrzałość na różnych etapach dorastania jest nieharmonijna. Warto jednak wskazać, że dzieci te często odczuwają wiele negatywnych emocji. Autorki podkreślają, że należy odnosić się do mocnych stron uczniów, ponieważ częste umożliwianie im odnoszenia sukcesów sprawia, iż znacząco wzrasta ich motywacja i chęć do dalszej nauki. W dalszej części rozważań pojawia się opis działań terapeutycznych w obszarze pedagogiki. Są to rehabilitacja, rewalidacja, terapia zajęciowa, terapia pedagogiczna czy też inne terapie, czyli logopedyczna, resocjalizacyjna, socjoterapeutyczna. Każda różni się od siebie wzajemnie, pełniąc odmienne funkcje. Następnym ważnym aspektem staje się fazowość postępowania terapeutycznego. Obejmuje ona dwie prymarne strefy: aktualny oraz najbliższy rozwój młodego człowieka. Autorki zwracają również uwagę na to, że na przebieg działań wspierających w ramach strefy najbliższego rozwoju jednostki składa się wspieranie dziecka, przejmowanie odpowiedzialności i automatyzacja podejmowanych przez nie konkretnych działań.

W drugim podrozdziale autorki prezentują kompetencje terapeutyczne nauczyciela, które odnoszą się do trzech różnych typów szkół: ogólnodostępnej, integracyjnej oraz specjalnej. Kluczową rolę odgrywają przede wszystkim wiedza, umiejętności, jak i cechy osobowościowe pedagoga. Istotne stają się również kompetencje komunikacyjne, moralne, metodyczne i realizacyjne, poradnicze i doradcze, ale także psychopedagogiczne. Nauczyciel jako terapeuta powinien być specjalistą, który dysponuje interdyscyplinarną wiedzą oraz umiejętnie potrafi łączyć ją z praktyką.

W czwartym rozdziale metodologicznym autorki opisują stan badań nad zagadnieniem kompetencji nauczycieli. Obejmują one okres ostatnich piętnastu lat. Podkreślają, iż zainicjowane przez nie badania stały się przyczynkiem do dal-

szych poszukiwań stanowiących uzupełnienie dotychczasowego empirycznego dorobku, a podejmowana tematyka kompetencji diagnostycznych oraz terapeutycznych nauczycieli w ujęciu porównawczym jest rzadkim zjawiskiem badawczym. W dalszej części rozważań autorki prezentują cele, problemy badawcze oraz określają zastosowaną metodę badawczą, którą jest sondaż diagnostyczny, a wykorzystaną techniką – ankieta. Warto także wspomnieć, iż w trakcie analizy badawczej posłużyły się między innymi testem U Manna-Whitneya, wykorzystując jego rozszerzenie, czyli test Kruskala-Wallisa, i dodatkowo zastosowały test chi-kwadrat. W tym rozdziale autorki dokonały również charakterystyki eksplorowanej przez siebie grupy. Do wybranych uwarunkowań zaliczały wiek, zajmowane stanowisko, posiadane kwalifikacje, a także staż pracy nauczyciela.

W piątym rozdziale, analityczno-empirycznym, autorki dokonują dogłębnej analizy zebranego materiału badawczego. Obejmował on przeprowadzone wcześniej ankiety wśród nauczycieli. Autorki zwróciły uwagę na najistotniejsze, jak i najtrudniejsze aspekty procesu diagnozy czy terapii w ocenie badanych nauczycieli. Kolejną ważną kwestią były źródła wiedzy, ale także rodzaje umiejętności w zakresie diagnozy i terapii badanej grupy pedagogów. Do następných prymarných aspektów według autorek zaliczały się rzeczy związane z najważniejszymi kompetencjami oraz samooceną nauczycieli odnoszącą się do wiedzy, jak i umiejętności, które dotyczyły diagnozy i terapii uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W ostatniej części publikacji autorki prezentują wnioski, jakie uzyskały na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań. Podkreślają, iż podczas przygotowywania się do zawodu nauczyciela warto kształtować kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne. Dzięki temu doskonali się umiejętności poznawania, ale także wspierania uczniów. W wyniku przeprowadzonych badań pedagogów różnych typów szkół uważają, że jedną z najważniejszych kompetencji jest wiedza. Nauczyciele placówek ogólnodostępnych i integracyjnych swoją wiedzę na temat diagnozy oraz terapii oceniają jako przeciętną, natomiast pedagodzy specjaliści jako dobrą, dlatego też duże znaczenie ma dla nich wewnętrzna potrzeba ciągłego rozwoju, w tym głównie autoedukacja. Na zakończenie autorki prezentują otwarty model kompetencji, odwołujący się do określonej wiedzy, umiejętności czy postaw, ale także „szkielet kompetencyjny”, który obrazuje sylwetkę nauczyciela aktywnego w obszarze diagnozy, jak i terapii.

Publikacja ma przejrzystą strukturę, którą autorki zrealizowały dogłębnie od początku do końca. Rozdziały są ze sobą połączone w logiczny sposób. Trzy pierwsze mają charakter teoretyczny, co wskazuje na szczegółowe zapoznanie się autorek z prezentowaną przez siebie tematyką. Należy również wskazać na precyzyjnie wyjaśnione kategorie pojęciowe, które obejmują kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne nauczycieli. Autorki zaprezentowały wiele rozmaitych

typów kompetencji. Kolejną rzeczą, na jaką warto zwrócić uwagę, jest opisanie różnych typów diagnozy, w tym diagnozy pedagogicznej, która ma kluczowe znaczenie dla praktyki szkolnej, a istotną rolę odgrywa nauczyciel diagnosta. Autorki w trakcie omawiania zagadnień związanych z kompetencjami kształcenia nauczycieli odwołują się do poglądów cenionych ekspertów pedagogicznych. Z własnych obserwacji, jak i wielu doświadczeń podkreślają one, że współczesny nauczyciel powinien odznaczać się wieloma różnymi kompetencjami, samokrytycyzmem czy dążeniem do ciągłego doskonalenia zawodowego, co też przekłada się na efekty jego pracy. Autorki wskazują również na powody, dla których wybrały taki, a nie inny temat badawczy, co świadczy o ich starannym zapoznaniu się z opracowaną wcześniej teorią. Oferują one odbiorcy tematykę, która wciąż rozwija się i ewoluuje, a współczesne zapotrzebowanie na nauczycieli profesjonalistów do pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych wciąż wzrasta.

Niniejsza publikacja ma istotne znaczenie nie tylko dla mnie jako pedagoga specjalnego, ale także dla innych nauczycieli. Każdy uczeń, którego spotykam na swojej drodze zawodowej, jest niepowtarzalną jednostką, a okazywane mu pomoc i wsparcie z czasem przekładają się na coraz lepszy rozwój i funkcjonowanie w rzeczywistości szkolnej, która często bywa dla niego bardzo trudna. Książka wskazuje na dwie ważne kompetencje w pracy nauczyciela. Są one związane z diagnozą i terapią, dzięki którym można zastosować odpowiednie metody pomocy dziecku. Niejednokrotnie dla wielu nauczycieli uśmiech, który pojawia się na twarzy podopiecznego, staje się motywacją do jeszcze większej pracy, jak i podnoszenia własnych kompetencji. Publikacja umożliwi specjalistom, bądź osobom zainteresowanym tą tematyką zdobycie nowej wiedzy, dlatego też warto po nią sięgnąć.

Amanda Błaszczak
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0003-4749-1436